

УДК 330.34 : 338.242.4

О. В. Бобришева*Институт економіки природокористування та сталого розвитку
НАН України, м. Київ***ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ
МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я**

Автором уточнено поняття «медична послуга», виявлені характерні ознаки та особливості медичних послуг. Обґрунтовано, що важливою умовою розвитку ринку медичних послуг в Україні є зміцнення інноваційного потенціалу системи охорони здоров'я. Як ефективні механізми, використання яких здатне зміцнити інноваційний потенціал і мінімізувати витрати територіальної системи охорони здоров'я на технічне переозброєння, пропонується лізинг та аутсорсинг. Щоб посилити роль держави в сфері медичних послуг, пропонується ширше використовувати в охороні здоров'я України державно-приватне партнерство.

Ключові слова: медичні послуги, ринок, охорона здоров'я, державне регулювання, система, ефективність, інноваційний потенціал, лізинг, аутсорсинг.

Автором уточнено поняття «медицинская услуга», выявлены характерные признаки и особенности медицинских услуг. Обосновано, что важным условием развития рынка медицинских услуг в Украине является укрепление инновационного потенциала системы здравоохранения. В качестве эффективных механизмов, использование которых способно укрепить инновационный потенциал и минимизировать затраты территориальной системы здравоохранения на техническое перевооружение, предлагается лизинг и аутсорсинг. Для усиления роли государства в совершенствовании механизмов предоставления медицинских услуг предлагается шире использовать в здравоохранении Украины государственно-частное партнерство.

Ключевые слова: медицинские услуги, рынок, здравоохранение, государственное регулирование, система, эффективность, инновационный потенциал, лизинг, аутсорсинг.

The author makes an attempt at specifying the term «medical service», simultaneously identifying the characteristics and specific features of medical services. It is further substantiated that one important condition for the development of the market of medical services in Ukraine is the reinforcement of the innovative potential of the healthcare system. Among the effective mechanisms, capable of strengthening these innovative capacities and minimizing the expenses of the territorial health care system for technical re-equipment, leasing and outsourcing are being called upon. In order to amplify the role of the State in the sphere of medical services, the article suggests a wider implementation of state-private sector partnerships in the health-care system of Ukraine.

Keywords: medical services, market, health care, state regulation, system, efficiency, innovative capacity, leasing, outsourcing.

Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг має особливу значущість в аспекті вироблення довгострокової національної стратегії соціально-економічної політики України в галузі охорони здоров'я. Система охорони здоров'я є стратегічним видом діяльності національного господарства, забезпечуючи відтворення населення, соціальні гарантії, здоров'я громадян.

У сучасних економічних умовах одними з найбільш важливих стають послуги, орієнтовані на розвиток людського капіталу. До таких послуг, крім освіти (що формує більшу частку виробничого капіталу людини), належать і медичні послуги, що забезпечують високий рівень фізичного й морального здоров'я населення, який у свою чергу істотно впливає на процеси економічного зростання не тільки на індивідуальному, а й на макроекономічному рівні. Отже, важливим каталізатором сучасного зростання ефективності та стабільності суспільного виробництва стають медичні послуги, що надаються системою охорони здоров'я. Вони в процесі

їх споживання забезпечують виникнення ефектів, що ініціюють кількісний і якісний розвиток людського капіталу, який бере участь у процесі суспільного виробництва, що висуває основоположною передумовою випереджального економічного зростання. У цілому це може бути ідентифіковане як підвищення значущості охорони здоров'я в підвищенні соціально-економічної ефективності сфери послуг. Від ефективного розвитку та функціонування ринку медичних послуг залежить соціально-економічний розвиток України та її національна безпека.

Питання, пов'язані з розвитком і функціонуванням ринку медичних послуг, удосконаленням управління охороною здоров'я, аналізом зарубіжного досвіду його розвитку, інноваціями на ринку медичних послуг, досліджували Я. М. Буздуган [1], О. В. Галацан [2], Л. І. Жаліло [3; 11], Л. В. Крячкова [4], В. М. Лехан [5], С. Л. Пакулін [6], М. Портер і Е. Тайсберг [7], Я. Ф. Радиш [8], І. В. Рожкова [9], Г. В. Семенченко [10], І. М. Солоненко [3; 11], І. Б. Шевчук [12]. Публікації цих учених сприяли формуванню наукового підходу до вирішення нагальних проблем розвитку ринку медичних послуг та управління системою охорони здоров'я не лише в теоретичному, а й у практичному аспектах. Але питання удосконалення, розвитку та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки, активізації інтеграційних процесів в охороні здоров'я, як і раніше залишаються актуальними, що зумовлює доцільність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Метою нашої роботи є: обґрунтувати доцільність розширення державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я; уточнити поняття «медична послуга»; виявити характерні ознаки та особливості медичних послуг; довести, що важливою умовою розвитку ринку медичних послуг в Україні є зміцнення інноваційного потенціалу системи охорони здоров'я; обґрунтувати доцільність використання лізингу та аутсорсингу для ефективного розвитку і функціонування ринку медичних послуг.

Проаналізувавши різні моделі охорони здоров'я, ми дійшли висновку про те, що будь-яка з них (державна, страхова, приватна або їхнє поєднання) має свої переваги й недоліки. Ефективність охорони здоров'я і надання медичної допомоги населенню значною мірою залежить не тільки від моделі охорони здоров'я, але і від чітко прописаних і ретельно продуманих механізмів реалізації принципів охорони здоров'я громадян, рівня фінансування охорони здоров'я і добробуту народу. Розрахунки показують, що на сьогодні система охорони здоров'я, заснована на обов'язковому медичному страхуванні (ОМС), є найбільш ефективною з економічної точки зору і дозволяє домогтися якісного медичного обслуговування за порівняно невеликих фінансових витрат. У сучасних умовах одним з найбільш важливих аспектів розвитку економіки стають послуги, орієнтовані на розвиток людського потенціалу. До таких послуг можна віднести й медичні послуги, що забезпечують високий рівень фізичного й морального здоров'я населення, який, у свою чергу, істотно впливає на процеси економічного зростання не лише на мікро-, а й на макроекономічному рівні. Отже, одним із каталізаторів сучасного зростання ефективності та стабільності суспільного виробництва повинні бути послуги, що надаються системою охорони здоров'я України.

Основною умовою ефективного розвитку та функціонування ринку медичних послуг є перехід від управління видатками (бюджетними коштами і коштами ОМС) до управління за результатами. Визріла необхідність переходу від кошторисного і бюджетно-страхового принципу фінансування медичних установ, що виконують державні та муніципальні завдання в межах програм державних гарантій

надання населенню безоплатної медичної допомоги, до одноканального фінансування за страховим принципом з оплатою всіх витрат за повним тарифом на основі стандартів надання медичної допомоги. Серед ефективних механізмів, що регулюють надання медичних послуг, найбільш поширеним є податкове стимулювання.

Удосконалення фінансування системи охорони здоров'я України спирається на змішану модель охорони здоров'я, що поєднує ринкові регулятори і планування, здійснюване органами державного управління, які фінансуються сторонами і лікувальними установами для забезпечення макрорівноваги в системі. Сучасна концепція модернізації охорони здоров'я України спрямована на системне посилення ресурсів, фінансово-економічне та нормативно-правове забезпечення процесу реструктуризації охорони здоров'я з метою підвищення доступності та реалізації гарантій надання населенню безкоштовної медичної допомоги на основі пріоритетного розвитку первинної медико-санітарної допомоги, профілактики, зміцнення служби охорони материнства, батьківства і дитинства, поліпшення системи підготовки й перепідготовки фахівців відповідно до вимог цього виду економічної діяльності, поліпшення лікарського забезпечення громадян, розвитку медичної науки.

На нашу думку, стимулює розвиток і зміцнення модернізаційного потенціалу охорони здоров'я державна підтримка малого підприємництва. Мале підприємство в охороні здоров'я відіграє важливу роль у формуванні конкурентного середовища: формує середній клас; залучає робочу силу соціально вразливих верств населення (жінок, іммігрантів, інвалідів); виступає як каталізатор науково-технічного і технологічного прогресу, оскільки, за оцінками фахівців, на його частку припадає близько половини всіх винаходів і наукових розробок; є споживачем, бо здійснює закупівлі для власних потреб.

Роль держави в удосконаленні механізмів надання медичних послуг може бути посилена через державно-приватне партнерство (ДПП). Це новий інститут розвитку, однією з цілей якого є залучення приватного сектора до будівництва та експлуатації об'єктів охорони здоров'я. Із запровадженням механізму ДПП в охороні здоров'я України можуть успішно впроваджуватися інноваційні медичні послуги і технології, морально застаріле та фізично зношене обладнання замінене на нове, більш продуктивне, зростає ефективність менеджменту. Механізм ДПП дозволяє послабити навантаження на бюджети всіх рівнів і, зберігаючи обсяги фінансування, здійснювати реалізацію більш значної кількості інвестиційних проектів. Удосконалення механізмів надання медичних послуг необхідне для збереження і відтворення здоров'я населення як економічного ресурсу суспільства, тому всі перетворення повинні здійснювати державні органи, і саме державі потрібно в комплексі координувати діяльність системи охорони здоров'я.

Ринок медичних послуг є складною системою, що включає державну, муніципальну і приватну системи і потребує державного регулювання, яке підвищувало б доступність і якість надання медичних послуг. Держава виступає основним замовником медичних послуг, що сприяють зміцненню здоров'я пацієнта, підвищення якості життя й національної безпеки країни. Платність медичної послуги визначається ступенем її соціальної значущості та доступності споживачеві, з урахуванням ранжування доходів населення.

Медична послуга полягає в конкретній діяльності медичного персоналу щодо здійснення конкретних заходів профілактики, діагностики, лікування, адміністративно-господарських, управлінських та інших дій, спрямованих на збереження, зміцнення, поліпшення, відтворення індивідуального та громадського здоров'я.

Завданням медичної діяльності є зміна несприятливого стану людини до такого, який можна вважати прийнятним для реалізації соціально-економічних і виробничих умов життя. Результатом діяльності медичних працівників повинен стати корисний ефект відновлення, підтримання та зміцнення здоров'я пацієнта.

Дослідження ринку медичних послуг як соціально-економічної системи показує, що збереження і відновлення здоров'я населення багато в чому залежить як від системи економічних відносин між виробниками і споживачами медичних послуг, так і від соціального способу життя. Отже, багато питань здоров'я людей можуть бути вирішені лише в межах усього медико-соціального комплексу.

З метою вдосконалення національної системи управління якістю медичної допомоги, а також визначення пріоритетності втілення сучасних підходів до контролю якості медичної допомоги, протягом 2013 р. було проведено значну роботу щодо поліпшення чинної нормативно-правової бази в зазначеній сфері. З метою надання якісної медичної допомоги в закладах охорони здоров'я, найкращого застосування лікарських засобів, контролю відпуску лікарських засобів за рецептами та безрецептурних, запобігання шкоди від ліків, рекомендовано до застосування спільну настанову Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації «Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг» (наказ МОЗ України від 30.05.2013 № 455 «Про настанову ВООЗ та МФФ «Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг»). Однозначно з метою безперервного поліпшення якості медичної допомоги та скорочення небажаних змін якості у сфері медичного обслуговування розроблено та затверджено порядок моніторингу клінічних індикаторів якості медичної допомоги (наказ МОЗ України від 11.09.2013 № 795 «Про моніторинг клінічних індикаторів якості медичної допомоги», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27.09.2013 за № 1669/24201).

Поняття «медична послуга» є категорією цивільного права. Медична послуга є різновидом послуг, що надаються як на платній, так і на безоплатній основі. Систематизація наявних теоретичних підходів до визначення поняття «медична послуга» дозволила виявити її сутність і сформулювати авторське бачення цього явища. Медична послуга – це сукупність дій фахівців, спрямованих на збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я населення, що дозволяє підвищити його рівень життя.

У ході дослідження нами виявлені характерні ознаки медичних послуг: комплексність; складність для сприйняття; періодичність задоволення потреб у медичних послугах; невизначеність щодо її необхідності; тривалість медичної послуги в часі.

Особливості медичної послуги серед послуг загальної сфери обумовлені її специфікою, зокрема:

- незамінністю медичної послуги, оскільки вона є життєважливою;
- наявністю тимчасового лага між моментом надання послуги й кінцевим результатом її споживання, який характеризується зміною стану здоров'я пацієнта;
- складністю визначення точної вартості медичної послуги;
- впливом особистісного фактора надання медичної послуги, що визначається ступенем довіри споживача до виробника. Значимість цієї особливості зумовлено тим, що в результаті надання медичної послуги змінюється стан здоров'я пацієнта;
- необхідністю проведення підготовчого періоду споживання медичної послуги, що передбачає проведення лабораторно-діагностичних досліджень.

Важливою умовою розвитку ринку медичних послуг в Україні є зміцнення інноваційного потенціалу системи охорони здоров'я. Під ним нами розуміється сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних та інших можливостей, які забезпечують сприйняття й реалізацію нововведень. Таким чином, поняття інноваційного потенціалу виступає концептуальним відображенням розвитку інноваційних процесів, без яких не мислиться будь-який національний ринок медичних послуг.

З точки зору ресурсного підходу інноваційний потенціал охорони здоров'я розглядають як упорядковану сукупність ресурсів, що забезпечують здійснення інноваційної діяльності суб'єктом ринку. Це дуже важливе посилення, оскільки в практиці охорони здоров'я України гостро відчувається нестача таких основних ресурсів, як фінансові, матеріально-технічні, трудові, інформаційні, адміністративні.

Основу фінансування медичних організацій складають бюджетні кошти, що надходять з програми державних гарантій безкоштовної медичної допомоги за виконані обсяги медичних послуг, наданих медичною організацією населенню, через це збільшення бюджетного фінансування має принципове значення для стійкої роботи медичної організації. Проте необхідно активно шукати додаткові джерела фінансування у вигляді коштів добровільного медичного страхування; розвивати договірні відносини з різними структурами територіальної господарської системи; створювати благодійні фонди, забезпечувати медичними послугами пільгові категорії громадян; розширювати палітру платних медичних послуг і реалізувати інші інноваційні проекти медичного та іншого характеру.

На сьогодні складною є ситуація з матеріально-технічними ресурсами охорони здоров'я України: застаріла медична техніка, що випускається вітчизняною промисловістю, не дозволяє здійснити сучасні медичні дослідження. Доводиться констатувати, що вітчизняна промисловість не випускає медичну техніку, яка відповідала б світовому рівню за багатьма, особливо високотехнологічними напрямками. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми, з огляду на зарубіжний досвід, міг би стати розвиток виробництва медичної техніки на підприємствах оборонно-промислового комплексу України, а також використання нових організаційних форм та інноваційних технологій.

Інформаційні ресурси медичної галузі дають можливість контролювати використання коштів, ефективніше витратити фінансові ресурси, підвищувати рентабельність роботи медичних установ. Зокрема завдяки інформаційному ресурсу реєстратура в поліклініках перестає бути вузьким місцем, що лише спрямовує потік пацієнтів, а й допомагає скоротити витрати робочого часу лікарів на оформлення документації. Інформатизація медичної установи – це обов'язкова умова інноваційного розвитку, що включає автоматизацію робочих місць персоналу медичної організації, підвищення рівня інформаційного забезпечення лікаря, параклінічних структур і середніх медичних працівників. Це запорука підвищення ефективності лікувально-діагностичного процесу і якості наданої медичної допомоги.

Високу результативність і ефективність охорони здоров'я забезпечує трудовий ресурс. Невідповідність підготовки фахівців до потреб практичної охорони здоров'я та завдань структурної перебудови цього виду економічної діяльності, недостатня соціальна захищеність медичних працівників призводять до зниження якості медичної допомоги з усіма наслідками, що витікають звідси. Практика останнього десятиліття з усією очевидністю показала, що необхідно повернутися до

розподілу випускників медичних навчальних закладів, безперервного підвищення кваліфікації працівників і впровадження нових методів оплати праці.

В інтересах вітчизняної охорони здоров'я слабко використовують адміністративний ресурс. Причиною цього є такі негативні тенденції: в Україні не розвинута система саморегулювання професійної діяльності; відсутня солідарна відповідальність медичних працівників перед медичною спільнотою та медичного співтовариства перед медичними працівниками; не створені територіальні професійні медичні об'єднання; професійні медичні асоціації та товариства не наділені відповідними повноваженнями й реально не впливають на якість надання медичної допомоги.

Аналіз зарубіжного досвіду виявив, що на озброєнні систем охорони здоров'я є досить ефективні механізми, використання яких здатне мінімізувати витрати на технічне переозброєння. Ідеться, зокрема, про лізинг та аутсорсинг, можливості яких поки ще недостатньо застосовують на практиці українські медичні установи. Більшість малих і середніх медичних підприємств звертається до лізингових компаній тому, що в них немає можливості отримати банківський кредит. Лізинг дозволяє почати роботу підприємцю з мінімальним стартовим капіталом і відразу працювати на повну силу. Для підприємств малого і середнього бізнесу лізинг є привабливішим за інші форми запозичення, оскільки частину ризиків бере на себе лізингова компанія.

В умовах жорсткої конкуренції досягають успіху ті медичні установи, які передають непрофільні активи і процеси управління зовнішнім підрядникам, або аутсорсинговим компаніям. Аутсорсинг є досить перспективним напрямом для охорони здоров'я, оскільки в кожному медичному закладі значна частина робочого часу витрачається на функції, не пов'язані безпосередньо з наданням медичної допомоги. Важливим є скорочення витрат на забезпечення виділяються в зовнішнє економічне середовище бізнес-процесів з відповідним нерухомим та рухомим майном. Це пов'язано як зі скороченням витрат на персонал, вивільнений при виділенні активів, так і з факторами інфраструктурного та забезпечувального характеру.

Висновки.

1. У ході аналізу моделей охорони здоров'я розвинених країн світу виявлено, що найбільш ефективною на сьогодні є змішана модель, заснована на поєднанні ринкових регуляторів і планування, здійснюваного органами державного управління, що фінансуються сторонами і лікувальними установами для забезпечення макрорівноваги в системі. Вибір такої моделі враховує всю сукупність соціально-економічних відносин, у межах яких здійснюють купівлю-продаж медичних послуг між постачальниками та споживачами медичних послуг за посередництвом таких організацій, як фонди обов'язкового медичного страхування, страхові компанії обов'язкового й добровільного медичного страхування, а також організацій, що контролюють якість надання медичних послуг. Лише за умови вибору змішаної моделі можна вдосконалювати механізми надання медичних послуг, націлені на пошук нових рішень, розробку, упровадження й освоєння різних нововведень. Такі механізми дозволяють, з одного боку, підвищити якість і доступність медичної допомоги, з іншого, – забезпечити ефективність використання ресурсів охорони здоров'я для збереження конкурентних переваг цього виду економічної діяльності в цілому й окремих його установ. Для посилення ролі держави в удосконаленні механізмів надання медичних послуг необхідно ширше застосовувати в охороні здоров'я України державно-приватне партнерство.

2. Важливою умовою вдосконалення механізмів надання медичних послуг є інноваційний потенціал охорони здоров'я. Його зміцненню сприяє лізинг та аутсорсинг.

3. З допомогою аутсорсингу створюють умови для підвищення якості медичних послуг. З'являється можливість залучення ресурсів аутсорсера в умовах, коли бюджетні установи не можуть отримати кредити. Вивільняється час для керівників діяльності, пов'язаної безпосередньо з медичним процесом, і вони можуть зосередитися на більш значущих з точки зору пріоритетів напрямках діяльності. Скорочуються витрати на навчання персоналу. Знижується податковий тягар, з'являється можливість вивільнення площ, розширення профільних медичних послуг. На нашу думку, усе це можливо, якщо договірні відносини з аутсорсером оформляти безпосередньо, без сторонніх організацій.

4. У процесі пошуку альтернативних джерел доходу, шляхів зниження витрат при збереженні високої якості послуг необхідно постійно створювати умови для розвитку платних медичних послуг. Ці послуги дозволяють бюджетній медичній установі легально отримувати дохід від медичної діяльності. Через платні послуги, пацієнти отримують у більш комфортних умовах більш якісну медичну допомогу, причому за нижчими цінами, ніж у комерційних клініках.

Бібліографічні посилання

1. **Буздуган Я. М.** Правові та організаційні основи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні : автореф. дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / Я. М. Буздуган. – К., 2009. – 20 с.
2. **Галацан О. В.** Організаційно-економічний механізм управління охороною здоров'я : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / О. В. Галацан. – Х., 2004. – 18 с.
3. Державне управління у сфері охорони здоров'я: суспільні потреби та підготовка кадрів : метод. рек. / [Солоненко І. М., Жаліло Л. І., Мартинюк О. І. та ін.] ; за заг. ред. д-ра мед. наук І. М. Солоненка. – К. : НАДУ, 2010. – 56 с.
4. **Крячкова Л. В.** Наукове обґрунтування шляхів оптимізації розподілу обсягів медичних послуг між рівнями медичної допомоги : автореф. дис. канд. мед. наук : спец. 14.02.03 / Л. В. Крячкова. – К., 2004. – 20 с.
5. **Лехан В. М.** Концептуальні підходи до моделювання оптимальної структури медичної допомоги населенню / В. М. Лехан, І. О. Губар, Л. В. Крячкова // Формування регіональної політики в галузі охорони здоров'я : Матер. наук. конф. ; [за ред. В. О. Колоденка]. – О. : ОФ УАДУ, 2001. – Ч. 2. – С. 135–141.
6. **Пакулін С. Л.** Інноваційний соціально-домінантний розвиток регіону / С. Л. Пакулін // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5 (424). – С. 124–128.
7. **Портер М.** Переосмысление системы здравоохранения / М. Портер, Э. Тайсберг ; [пер. с англ.]. – К. : Изд-во А. Капусты, 2007. – 592 с.
8. **Радиш Я. Ф.** Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку : автореф. дис. д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Я. Ф. Радиш. – К., 2003. – 35 с.
9. **Рожкова І. В.** Розвиток конкурентоспроможності регіонального управління у сфері охорони громадського здоров'я : монографія / І. В. Рожкова. – К. : НАДУ, 2008. – 365 с.
10. **Семенченко Г. В.** Інноваційні процеси в сфері соціальних послуг (на прикладі медичних послуг закладів охорони здоров'я) : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.02.02 / Г. В. Семенченко. – Х., 2003. – 20 с.
11. Управління охороною здоров'я на місцевому рівні: національний та зарубіжний досвід : навч. посіб. / [Оболєнський О. Ю., Солоненко І. М., Жаліло Л. І. та ін.]. – К. : Асоц. міст України та громад, 2007. – 191 с.
12. **Шевчук І. Б.** Регіональна політика формування ринків медичних послуг: автореф. дис. канд. екон. наук / І. Б. Шевчук. – Полтава, 2008. – 20 с.

Надійшла до редколегії 12.02.2014